

اظهار نظر کارشناسی درباره:

«طرح جمعیت و تعالی خانواده و ضرورت بررسی آن طبق اصل

هشتاد و پنجم قانون اساسی»

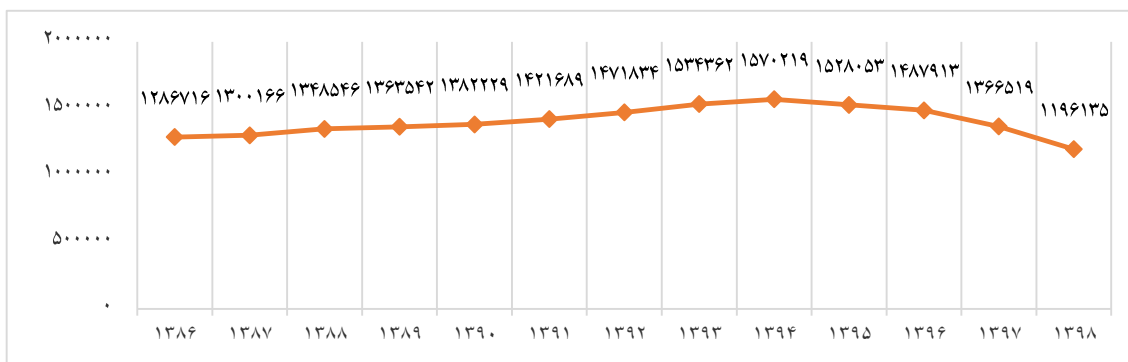
مقدمه

«طرح جامع جمعیت و تعالی خانواده» در تاریخ ۱۳۹۲/۳/۲۸ با هدف افزایش نرخ باروری به حداقل ۲/۵ فرزند به ازای هر زن با ۵۰ ماده از سوی نمایندگان تهیه و اعلام وصول شد. با این حال این طرح به دلایل متعدد در مجلس به سرانجام نرسید و در مجلس دهم با اصلاح و حذف برخی از مواد آن، مجدداً، در دستور بررسی قرار گرفت. علی‌رغم تصویب این طرح در کمیسیون فرهنگی مجلس در تاریخ ۱۳۹۸/۷/۲۹، تا پایان دوره دهم این طرح در دستور کار صحن علنی قرار نگرفت و مجلس دهم نیز بدون تصویب طرحی در راستای حمایت از خانواده و تسهیل فرزندآوری به کار خود پایان داد. طرح جمعیت و تعالی خانواده با اعمال اصلاحاتی و با ۳۷ ماده در تاریخ ۱۳۹۹/۳/۱ در دستور کار مجلس یازدهم قرار گرفته است. این گزارش ضمن مروری بر چرایی و ضرورت تصویب مشوق‌هایی در راستای حمایت از خانواده‌ها و تسهیل فرزندآوری به ارائه پیشنهادهای تقنینی جهت تصویب آن می‌پردازد.

۱. وضعیت فرزندآوری در کشور

کشور ایران طی چند دهه اخیر با کاهش قابل توجه میزان باروری مواجه شده است، به نحوی که نرخ باروری کل ایران از ۶/۸ در سال ۱۳۶۰ به ۱/۷ در سال ۱۳۹۸ تنزل پیدا کرده است. نگاهی به داده‌های سازمان ثبت احوال کشور در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد در این سال، یک میلیون و ۱۹۶ هزار و ۱۳۵ مورد تولد در کشور به ثبت رسیده که در مقایسه با سال گذشته ۱۲ درصد (۱۷۰ هزار مورد کمتر) و در مقایسه با سال ۱۳۹۳، ۲۲ درصد کاهش را نشان می‌دهد که کمترین میزان ولادت طی ده سال اخیر است. ادامه این روند به معنای افزایش سالمندی در کشور و کاهش جمعیت جوان در آن است. در همین راستا تحلیل داده‌ها و همین‌طور داده‌های بین‌المللی حکایت از آن دارند که طی ۲۰ سال آینده ایران جزء پیرترین کشورهای جهان خواهد بود.

نمودار ۱. بررسی تغییرات تعداد موالید در کشور از سال ۱۳۸۶-۱۳۹۸

مخصوص صحن علنی

مشخصات طرح

دوره یازدهم - سال اول

شماره ثبت:

۵۲

شماره چاپ:

۵۳

تاریخ چاپ:

—

معاونت پژوهش‌های

اجتماعی - فرهنگی

دفتر مطالعات

آموزش و فرهنگ

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:

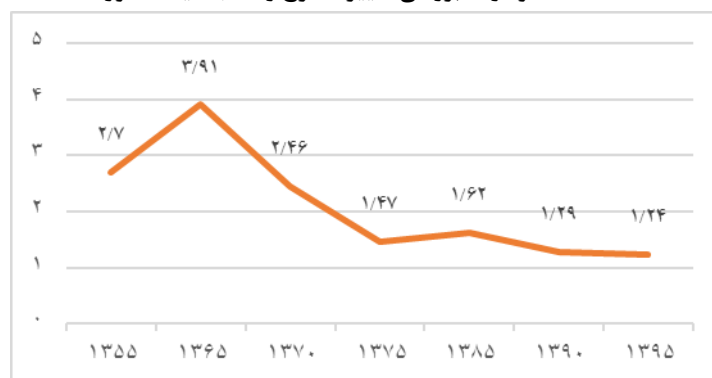
۲۷۰۱۷۲۱۲

تاریخ انتشار:

۱۳۹۹/۸/۱۱

طبق آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۵ میزان رشد جمعیت در کشور نیز با کاهشی قابل توجه به حدود ۱/۲۴ درصد رسیده است. روند تغییرات این شاخص حاکی از آن است که نه تنها رقم مذکور حاصل یک روند بلندمدت کاهشی در دهه‌های اخیر است، بلکه این روند کاهشی به گونه‌ای ادامه یافته که طبق آخرین آمار سال ۱۳۹۸ با احتساب مابه‌التفاوت رقم ۱۴/۴ در هزار برای نرخ مولید و ۵/۵ در هزار برای نرخ فوت در کشور (یعنی حدود ۱۴ ولادت و ۶ فوت به ازای هر هزار نفر جمعیت)، میزان رشد طبیعی جمعیت به رقم ۰/۸۹ درصد یعنی به پایین‌تر از یک درصد کاهش یافته است. برای سال ۱۳۹۹ نیز با توجه به کاهش حدود ۴۰ هزار ولادت در ۶ ماهه نخست سال نسبت به مدت مشابه سال قبل، پیش‌بینی می‌شود نرخ رشد جمعیت امسال حتی از ۰/۸ درصد نیز کمتر شود که شیوع بیماری کرونا تشدید کننده آن نیز خواهد بود. این مطلب نشان‌دهنده ورود به بحران جمعیتی است.

نمودار ۲. بررسی تغییرات نرخ رشد جمعیت کشور

از سوی دیگر براساس آمارهای حاصل از سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن در کشور، تا قبل از سال ۱۳۷۵ سهم جمعیت گروه‌های سنی زیر ۱۵ سال به بیش از ۴۰ درصد رسید و غلبه جمعیت کودک و نوجوان در کشور کاملاً مشهود بود. بین سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ جمعیت کشور وارد فاز جوانی شد و گروه سنی ۱۵ تا ۲۹ سال بیشترین سهم جمعیت را به خود اختصاص داد. با این حال از سال ۱۳۹۰ جمعیت کشور وارد فاز میانسالی شد و طبق آخرین سرشماری حدود ۴۱/۶ درصد جمعیت کشور را افراد ۳۰ تا ۵۹ سال تشکیل می‌دهند که حاکی از غلبه گروه سنی میانسالان در جمعیت کشور است.

همچنین شاخص بُعد خانوار یا متوسط تعداد افراد در خانوارهای کشور نیز با یک روند بلندمدت کاهشی به سرانه ۳/۳ نفر (با احتساب پدر و مادر) در هر خانوار در آخرین سرشماری رسیده که از کوچک‌تر شدن مستمر خانواده‌ها در کشور حکایت دارد.

از سوی دیگر روند خانواده‌های تک‌فرزند نیز نسبت به سایر خانواده‌ها افزایش قابل توجهی داشته است. طبق آخرین بررسی‌ها، درصد کل خانواده‌های دارای یک فرزند (تک‌فرزندی) با روندی صعودی به حدود ۱۹/۷ رسیده و ۱۳/۵ درصد نیز فاقد فرزند بوده‌اند (جمعاً ۳۳ درصد تک‌فرزند و بدون فرزند) این نسبت برای برخی از استان‌های کشور به بالای ۵۰ درصد نیز رسیده است. این درحالی است که با وجود شاخص‌های اقتصادی خاص در زندگی نسل‌های قدیمی‌تر، فقط ۴/۵ درصد از آن خانواده‌ها تک‌فرزند بوده‌اند، ولی این میزان در نسل‌های جدیدتر به ۲۸/۷ درصد رسیده است. از زاویه دیگر، ۷۷ درصد نسل‌های قدیمی‌تر حداقل دارای ۲ فرزند بوده و ۸۰ درصد نسل‌های جدیدتر حداکثر دارای ۲ فرزند هستند (شامل صفر، یک یا دو فرزند).

درصد خانوارها براساس تعداد فرزند - ۱۳۹۵

	کل کشور	متولدین بعد از ۱۳۵۰ (نسل جدید)	متولدین قبل از ۱۳۵۰ (نسل قدیم)
تعداد فرزند	درصد	درصد	درصد
بدون فرزند	۱۳.۵	۱۹.۱	۴.۰
یک فرزند	۱۹.۷	۲۸.۷	۴.۵
دو فرزند	۲۵.۸	۳۲.۴	۱۴.۵
سه فرزند	۱۴.۳	۱۲.۷	۱۷.۰
چهار فرزند	۸.۴	۴.۲	۱۵.۴
پنج فرزند	۵.۷	۱.۶	۱۲.۸
شش فرزند	۴.۲	۰.۷	۱۰.۳
هفت فرزند	۳.۰	۰.۳	۷.۶
هشت فرزند	۲.۲	۰.۱	۵.۷
نه فرزند	۱.۴	۰.۱	۳.۶
ده فرزند	۰.۹	۰.۰	۲.۴
بالای ۱۰ فرزند	۰.۹	۰.۱	۲.۲

درصد خانوارها براساس تعداد فرزند

۱۳۹۵	بدون فرزند	۱ فرزند	۲ فرزند	۳ فرزند	۴ فرزند	۵ فرزند و بیشتر
کل کشور	۱۳.۵	۱۹.۷	۲۵.۸	۱۴.۳	۸.۴	۱۸.۳
درصد تجمعی	۱۰۰.۰	۸۱.۷	۷۳.۳	۵۹.۱	۳۳.۲	
۱۳۹۰	بدون فرزند	۱ فرزند	۲ فرزند	۳ فرزند	۴ فرزند	۵ فرزند و بیشتر
کل کشور	۱۴.۴	۱۸.۹	۲۰.۹	۱۳.۱	۸.۹	۲۳.۰
درصد تجمعی	۹۹.۲	۷۶.۲	۶۷.۳	۵۴.۲	۳۳.۳	
۱۳۸۵	بدون فرزند	۱ فرزند	۲ فرزند	۳ فرزند	۴ فرزند	۵ فرزند و بیشتر
کل کشور	۱۴.۱	۱۶.۵	۱۶.۰	۱۱.۳	۸.۸	۲۹.۷
درصد تجمعی	۹۶.۴	۶۶.۷	۵۷.۹	۴۶.۶	۳۰.۶	

همزمان با تحولات جمعیتی فوق، سهم جمعیت جوان در کشور نیز دچار تحولات جدی شده، به نحوی که در سه سرشماری اخیر در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ سهم جمعیت جوان کشور وارد روند نزولی شده و از بیشترین میزان خود در سال ۱۳۸۵ (۳۸/۵ درصد) با کاهشی حدوداً ۱۰ درصدی به ۲۵/۱ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

سهم گروه‌های عمده سنی طی سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵

سال	۰ تا ۱۴ ساله	۱۵ تا ۲۹ ساله	۳۰ تا ۵۹ ساله	۶۰ ساله و بیشتر
آبان ۱۳۳۵	۴۲.۲	۲۳.۴	۲۸.۱	۶.۲
آبان ۱۳۴۵	۴۶.۱	۲۱.۷	۲۵.۷	۶.۵
آبان ۱۳۵۵	۴۴.۵	۲۵.۲	۲۵.۰	۵.۳
آبان ۱۳۶۵	۴۵.۵	۲۶.۴	۲۲.۷	۵.۴
آبان ۱۳۷۵	۳۹.۵	۲۸.۴	۲۵.۴	۶.۶
آبان ۱۳۸۵	۲۵.۱	۳۵.۴	۳۲.۲	۷.۳
آبان ۱۳۹۰	۲۳.۴	۳۱.۵	۳۶.۸	۸.۲
آبان ۱۳۹۵	۲۴.۰	۲۵.۱	۴۱.۶	۹.۳

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵

بر همین اساس طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، سهم جمعیت سالمندان بالای ۶۰ سال در کشور پس از طی یک روند افزایشی بلندمدت در دهه‌های اخیر به ۹/۳ درصد رسیده که پیش‌بینی‌های رسمی مرکز آمار ایران حاکی از آن است که سهم جمعیت سالمندان در سال‌های آینده با یک روند افزایشی به ۲۶/۱ درصد نیز خواهد رسید. این یعنی اگر در حال حاضر تقریباً از هر ۱۰ نفر یک نفر سالمند بالای ۶۰ سال است، در سال‌های آتی از هر ۴ نفر یک نفر سالمند بالای ۶۰ سال خواهد بود که قطعاً پیامدهای سوءاقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و حتی امنیتی برای نهاد خانواده و نظام حکمرانی کشور خواهد داشت.

پیش‌بینی سهم جمعیت سالمندان ۶۰ ساله و بیشتر تا سال ۱۴۳۰

سال	سالمندان ۶۰ ساله و بیشتر	
	تعداد	سهم از جمعیت کشور
۱۴۰۰	۸.۸۵۹.۷۵۸	۱۰.۴۳
۱۴۱۰	۱۲.۹۸۶.۰۵۶	۱۴.۰۶
۱۴۲۰	۱۸.۹۰۰.۴۴۵	۱۹.۳۷
۱۴۳۰	۲۶.۴۸۴.۰۴۲	۲۶.۱۲

منبع: پیش‌بینی‌های جمعیتی، درگاه ملی آمار

آنچه در رابطه با رشد فرایند سالمندی کشور حائز اهمیت است آنکه در مقایسه با رشد ۱/۲۴ درصدی کل جمعیت کشور در آخرین سرشماری، جمعیت سالمندان با رشد ۳/۶۲ درصدی با سرعتی معادل سه برابر رشد کل جمعیت کشور در حال افزایش است. از لحاظ سرعت کاهش جمعیت جوان نیز با ۳/۲۸- درصد رشد منفی، جمعیت جوانان با سرعتی معادل منفی سه برابر رشد کل جمعیت کشور در حال کاهش است که نشان‌دهنده وضعیت غیرعادی و مخاطره‌آمیز این موضوع است.

کاهش جمعیت در سن کار و افزایش بار تکفل، کاهش رشد اقتصادی، افزایش بار مالی صندوق‌های بازنشستگی، کوچک شدن ابعاد خانواده و محدود شدن روابط خویشاوندی، کم‌رنگ شدن حمایت خانواده از سالمندان، تغییر الگوی تربیتی فرزندان به علت رواج تک‌فرزندی و اختلال در فرایند جامعه‌پذیری آنان، کاهش نیروی دفاعی کشور برخی از چالش‌های پیش روی کشور، نهاد خانواده و نظام حکمرانی در صورت ادامه روند یاد شده است.

۲. ارزش‌ها و هنجارهای فرزندآوری در ایران

ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و فرهنگی نقشی اساسی در تبیین، کنترل و هدایت کنش‌ها و رفتارهای جمعیتی افراد ایفا می‌کنند. فرزندآوری به‌عنوان یک کنش اجتماعی علاوه بر بعد رفتاری، دارای بعد نگرشی، معنایی و بین‌ذهنی است. نگرش‌های باروری افراد به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده رفتار باروری محسوب می‌شود. با این حال این رفتارها تنها متأثر از نگرش‌ها نیست و عوامل اقتصادی و تحولات اجتماعی نیز بر آن تأثیرگذار خواهند بود.

برای فهم هرچه بهتر رفتارهای فرهنگی ایرانیان در حوزه فرزندآوری در این گزارش تلاش شده نگرش جامعه به تعداد مطلوب فرزندان بررسی شود. جهت فهم این موضوع نتایج نظرسنجی‌های ملی در خصوص فرزندآوری رصد و تفاوت‌های آنها با یکدیگر بررسی شده است. در پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان که از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سه موج^۱ صورت گرفته تمایل افراد به لحاظ تعداد فرزندان به شرح زیر است:

جدول ۱. به نظر شما یک خانواده (یک زن و شوهر) بهتر است چند فرزند داشته باشند؟

فراوانی درصدی		موارد
۱۳۹۴	۱۳۸۲	
۰/۵	پرسیده نشده	بدون فرزند
۸/۲	۱۱/۵	۱ فرزند
۴۸/۱	۷۴	۲ فرزند
۲۲/۱	۱۰/۷	۳ فرزند
۱۶	۳/۶	۴ فرزند
۴/۲	۰/۳	۵ فرزند و بیشتر

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۸۲، ۷۴ درصد جامعه مورد پرسش، دو فرزند را امری مطلوب تلقی کرده‌اند. ۱۱ درصد تک‌فرزندی و ۱۰/۷ درصد نیز سه فرزند را مطلوب می‌دانند. با این حال در سال ۱۳۹۴ تمایل به دو فرزند کاهش ۲۶ درصدی داشته و در مقابل تمایل به سه فرزند و حتی ۴ فرزند افزایش ۲ تا ۴ برابری داشته است. **به عبارت دیگر ۴۲ درصد مردم در سال ۱۳۹۴ تمایل به داشتن سه فرزند و بیشتر داشته‌اند. این داده را می‌توان اینگونه تحلیل کرد که به مرور زمان نگرش جامعه نسبت به بیشتر بودن تعداد فرزندان مثبت‌تر شده و از هژمونی گفتمان دوفرزندی کاسته شده است.** این مسئله در خصوص تمایل به تک‌فرزندی نیز قابل ملاحظه است؛ به‌نحوی

که در سال ۱۳۸۲، ۱۱/۵ درصد جامعه به تک‌فرزندی تمایل داشتند، اما در سال ۱۳۹۴ این میزان به ۸/۲ درصد کاهش یافته است. در پیمایش ملی خانواده که در سال ۱۳۹۸ از سوی جهاد دانشگاهی واحد استان البرز از ۲۰۶ شهر انجام شده^۲ مجموع پاسخ‌ها در خصوص تعداد فرزندان دلخواه به شرح زیر است:

۱. موج اول این نظرسنجی در سال ۱۳۷۹ از ۲۸ شهر مرکز استان و با ۱۶۸۲۴ نمونه انجام گرفته است. موج دوم نیز از ۲۸ استان کشور و با ۴۵۵۰ مورد نمونه صورت گرفته است. موج سوم نیز از ۲۱ استان کشور با حجم نمونه ۱۴۹۰۶ نفر صورت گرفته است. در موج اول تعداد مطلوب فرزند پرسیده نشده است. ۲. با ۵۰۳۶ نمونه.

جدول ۲. تعداد فرزندان دلخواه

تعداد فرزند	درصد معتبر
فرزند نمی‌خواهم	۰/۵
۱ فرزند	۳/۴
۲ فرزند	۳۵/۸
۳ فرزند	۱۹/۴
۴ فرزند	۲۵/۶
۵ فرزند	۵/۳
۶ فرزند	۵
۷ فرزند و بیشتر	۵
جمع	۱۰۰
بدون پاسخ	۱/۲

مأخذ: پیمایش ملی خانواده، ۱۳۹۸.

همانطور که ملاحظه می‌شود بیش از ۶۰ درصد مردم تمایل به داشتن حداقل سه فرزند دارند که نشان از مطالبه عمومی این مسئله است.

با توجه به سنجش ارزش‌ها و نگرش‌های صورت گرفته در پیمایش‌های ملی می‌توان اینگونه جمع‌بندی کرد که:

- داشتن فرزند در جامعه ما همچنان یک امر ارزشمند و هنجارین است به نحوی که در تمامی نظرسنجی‌هایی که صورت گرفته ۰/۵ درصد جامعه نمونه مخالف فرزندآوری بوده‌اند.

- در حال حاضر شاهد تغییر گفتمانی در حوزه فرزندآوری هستیم به نحوی که از غلبه تلقی مطلوبیت دو فرزند کاسته شده و در مقابل مطلوبیت سه فرزند و بیشتر از آن در جامعه پذیرفته‌تر شده است.

- بررسی ارزش‌ها و نگرش‌های جامعه ایرانی در خصوص فرزند نشان می‌دهد نگرش جامعه نسبت به فرزندآوری و افزایش تعداد موالید مثبت است و اگر سیاست‌ها و مشوق‌های مناسب و کارآمد از سوی نظام حکمرانی ارائه گردد، شاهد افزایش نرخ باروری کل و تعداد موالید خواهیم بود.

به عبارت دیگر خانواده‌های ایرانی به لحاظ نگرشی خواهان افزایش تعداد فرزندان خود هستند با این حال موانع و مسائلی پیرامون تحقق این مطالبه عمومی و همچنین تحقق اصول سوم، دهم و بیست و یکم قانون اساسی وجود دارد. بر این اساس سیاستگذاری در راستای حمایت از خانواده و تسهیل فرزندآوری به نوعی تحقق این مطالبه عمومی مردم در نظام حکمرانی است.

۳. موانع پیش روی تصویب طرح

بررسی چرایی کاهش فرزندآوری در ایران گستره بسیار زیادی دارد که در پژوهش‌های مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است. عوامل یاد شده را می‌توان در سه دسته عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جای داد. نتایج پژوهش‌ها عوامل اقتصادی از جمله نابسامانی اقتصادی، نبود درآمد کافی، عدم اطمینان از آینده شغلی و تأمین مالی را به عنوان مهمترین موانع اقتصادی فرزندآوری دانسته و در ادامه به اهمیت عوامل فرهنگی و اجتماعی از جمله رشد فردگرایی، عدم آمادگی روحی برای تولد فرزند، جامعه‌پذیری ناقص، مواد آموزشی ضد جمعیتی، تغییرات نقش و جایگاه زنان در جامعه در کاهش فرزندآوری اشاره داشته‌اند. دو پژوهش ملی که به صورت دقیق عوامل بازدارنده فرزندآوری را احصا نموده‌اند در ادامه آمده است.

جدول ۳. عوامل بازدارنده فرزندآوری^۱

ردیف	عوامل احصا شده	۱۳۹۶ (درصد)
۱	نگرانی از آینده شغلی فرزند	۷۶
۲	افزایش مشکلات اقتصادی با تولد فرزند جدید	۷۱
۳	درآمد ناکافی	۶۷/۶۸
۴	کفایت تعداد فرزندان فعلی	۷۰/۶
۵	نداشتن مسکن مناسب	۵۹/۶
۶	عدم آمادگی روحی برای تولد فرزند جدید	۵۳/۵
۷	ترس از تعداد فرزندان بیشتر	۲۵/۳
۸	نگرانی از سلامتی مادر با افزایش فرزندان	۲۷/۴
۹	تداخل فرزندآوری با مسئولیت‌های اجتماعی	۲۱/۳

طبق نتایج پژوهش ملی فوق، نگرانی از آینده تحصیلی و شغلی فرزندان، افزایش مشکلات اقتصادی با آمدن فرزند جدید، درآمد ناکافی و نداشتن مسکن مناسب در ۴ رده اول انتخاب پاسخگویان در بیان عوامل بازدارنده فرزندآوری بوده‌اند. علاوه بر این در پیمایش ملی خانواده که از سوی جهاد دانشگاهی واحد البرز (خوارزمی) در کل مناطق شهری به صورت ملی انجام شده عوامل زیر به عنوان مهم‌ترین مشکلات و محدودیت‌ها برای داشتن فرزند ذکر شده است:

مشکلات و محدودیت‌ها	کاملاً موافقم	موافقم	تاحدودی	مخالفم	کاملاً مخالفم	تعداد بدون پاسخ
برای آینده فرزندانم نگرانم	۳۲/۹	۳۵/۲	۹/۴	۸/۸	۱۳/۷	۶۸
سخت بودن تربیت فرزندان	۲۹/۱	۳۲/۹	۱۱/۳	۱۲/۴	۱۴/۳	۷۴
از پس هزینه‌های آن بر نمی‌آیم	۲۷	۲۶/۱	۱۲/۸	۱۷/۱	۱۷	۷۵
فرزند زیاد را مناسب نمی‌دانم	۲۰/۴	۳۲/۸	۱۱/۸	۱۶/۷	۱۸/۳	۸۴
همسر من فرزند نمی‌خواهد	۱۸/۱	۲۷/۱	۸/۹	۲۲/۵	۲۳/۴	۶۹
سن من / همسرم زیاد است	۲۴/۸	۱۷/۷	۸	۲۴	۲۵/۵	۷۱
نداشتن فرصت کافی	۱۳/۲	۲۷/۴	۱۴	۲۳/۲	۲۲/۱	۷۴
با شرایط کاری فعلی من سازگار نیست	۱۱/۹	۲۱/۶	۱۰/۸	۲۷	۲۸/۶	۹۶
با شرایط کاری همسر من سازگار نیست	۱۱/۲	۲۰/۵	۱۱/۷	۲۷	۲۹/۶	۷۸
وضعیت سلامتی من / همسرم اجازه نمی‌دهد	۱۴/۴	۱۶/۲	۷/۵	۲۶/۹	۳۵	۶۶
باید بخش زیادی از تفریحات و علایقم را کنار بگذارم	۶/۹	۱۹/۵	۱۳/۸	۲۸/۴	۳۱/۴	۱۰۶
باعث کم شدن روابط عاطفی با همسر می‌شود	۷/۹	۱۶/۱	۱۲/۱	۳۵/۶	۲۸/۳	۷۱
باعث کم شدن یا سرد شدن در روابط جنسی با همسر می‌شود	۷/۹	۱۳/۵	۱۴/۱	۳۷/۹	۲۶/۷	۷۹
امید زیادی به ادامه زندگی با همسر ندارم	۲/۶	۴/۴	۵/۲	۳۵/۲	۵۲/۷	۹۳

همان‌طور که ملاحظه می‌شود بیشترین محدودیت و نگرانی خانواده‌های پاسخگو در این پیمایش در مرتبه نخست، نگرانی از آینده فرزند را تشکیل می‌دهد به نحوی که ۶۸ درصد پاسخگویان با این مسئله موافق بوده‌اند (طیفی از کاملاً موافق تا موافق) و تنها ۲۲ درصد آنها با این گویه مخالف بوده‌اند.

۶۲ درصد پاسخگویان نیز سخت بودن تربیت فرزند را چالش اصلی فرزندآوری می‌دانند. پس از این دو مسئله و در رتبه سوم هزینه‌های فرزندان و ناتوانی از تأمین هزینه‌های آنها را تشکیل می‌دهد به نحوی که ۵۳ درصد پاسخگویان با اهمیت این مسئله در موضوع فرزندآوری موافقت کرده‌اند. کمترین میزان اثرگذاری از نگاه پاسخگویان نگرانی از طلاق و عدم امید به ادامه زندگی با همسر را تشکیل می‌دهد. طبیعی

۱. مطالعه ملی «دلایل تمایل و عدم تمایل به فرزندآوری در میان مردم شهری و روستایی ایران»، نشریه پایش، سال شانزدهم، ش ۵، مهر و آبان ۱۳۹۶، صص ۶۴۵-۶۳۷؛ از ۳۱ استان سراسر کشور

است که تدوین هرگونه طرح تقنینی در این راستا و به منظور تأثیرگذاری بر رفتار مردم باید مبتنی بر مهم‌ترین عوامل مؤثر در این زمینه باشد. با توجه به مطالب فوق مرکز پژوهش‌های مجلس تلاش نموده به منظور تسریع و تسهیل در تصویب طرح و ضرورت، اهمیت و فوریت آن همچنین با توجه به چالش موجود به ارائه پیشنهاد‌های تقنینی جهت تصویب سریع‌تر و در عین حال تدوین طرحی جامع، تخصصی و کارآمد نماید:

۴) پیشنهاد‌های تقنینی جهت تصویب طرح

الف) الزامات تدوین طرح

با توجه به چالش‌های پیش رو پیشنهاد می‌شود طرح جمعیت مبتنی بر شاخص‌ها زیر تدوین و پیشنهاد شود:

- پرداختن به عوامل با تأثیرگذاری بالا و عدم ورود به عوامل کم‌اثر،
- توجه به مطالبه عمومی مردم نسبت به تسهیل شرایط فرزندآوری،
- رعایت اختصار در عین برخورداری از جامعیت نسبت به اولویت‌های تأثیرگذار،
- رعایت تناسب بین منابع مالی پیش‌بینی شده و بار مالی مورد نیاز،
- برخورداری از توان تخصصی همه کمیسیون‌های مرتبط،
- دارای مقبولیت حداکثری بین نمایندگان،
- دارای مقبولیت نخبگانی در سطح جامعه،
- توجه به تأثیرگذاری و افزایش اعتماد بین عموم مردم،
- برخوردار از قابلیت اجرا (با توجه به محدودیت‌ها و مسائل گوناگون کشور)،
- غلبه رویکرد ایجابی (تشویقی، تسهیلگر و...) بر سلبی،
- در نظر گرفتن فوریت‌های زمانی در عین آینده‌نگری،
- رفع‌کننده موانع افزایش جمعیت که پیش از این در قوانین، مقررات و رویه‌ها وجود داشته است،
- توجه به ضمانت اجرا برای طرح.

ب) حمایت‌ها و تسهیلات طرح با توجه به عناصر تأثیرگذار

نظر به عوامل اثرگذار در کاهش نرخ مولید پیشنهاد می‌شود طرح درخصوص هریک از ساحت‌های زیر دارای پیشنهاد‌هایی شفاف، کارآمد و

اثرگذار باشد:

- ۱- فرهنگ‌سازی و اقدامات ترویجی، آموزشی، پژوهشی و تبلیغی
- ۲- خدمات حوزه سلامت و بهداشت
- ۳- تسهیلات بیمه‌ای
- ۴- تسهیلات آموزشی
- ۵- تسهیلات استخدامی و اشتغال
- ۶- تسهیلات معیشتی و رفاهی
- ۷- پیش‌بینی بار مالی و ضمانت اجرا

مبتنی بر بررسی‌های کارشناسی لازم است تا ناظر به فصول فوق موارد زیر در طرح مورد ملاحظه قرار داده شوند:

۱. فرهنگ‌سازی

الف) رسانه (کتب، فیلم، سریال، موسیقی ...): ممنوعیت نمایش هرگونه محتوای مغایر سیاست‌های جمعیتی، فرهنگ‌سازی درخصوص کارکردهای مثبت فرزندآوری، ضرورت اختصاص درصدی از ساخت فیلم و سریال به آثاری که مضمون اصلی آنها ارزشمندی خانواده (خصوصاً خانواده‌های پرجمعیت) و فرزندآوری باشد.

ب) آموزش و پرورش و آموزش عالی: حذف محتوای مغایر با سیاست‌های جمعیتی، تدوین محتوای مناسب با ازدواج و افزایش فرزندآوری و

اصلاح کتب درسی، آموزش کادر آموزشی،

ج) تبلیغات (آگهی‌های بازرگانی، محیطی، کالا): ممنوعیت نمایش خانواده دو فرزند و کمتر در تبلیغات بازرگانی، اعطای مشوق به تبلیغاتی که به نمایش خانواده‌های دارای سه فرزند و بیشتر می‌پردازند و ...

۲. خدمات حوزه بهداشت و سلامت

الف) درمان ناباروری،

ب) تغییر و به‌روزرسانی متون آموزشی و کادر ارائه‌دهنده خدمت در شبکه بهداشت و درمان در راستای افزایش فرزندآوری و کارکردهای مثبت فرزندآوری،

ج) افزایش مراکز درمان ناباروری، زایشگاهی و دانشجویان متخصص درمان ناباروری،

د) راه‌اندازی سامانه جامع ارائه خدمت مشاوره‌ای از راه‌دور برای مادران باردار و دارای فرزند،

ز) ارائه بسته تغذیه‌ای و بهداشتی - درمانی به مادران باردار و دارای فرزند زیر پنج سال نیازمند،

ش) مقابله با سقط غیرقانونی جنین،

ط) توقف عقیم‌سازی به‌استثنای مواردی که برای مادر خطر جانی دارد،

ی) توقف ارائه رایگان و بدون مجوزهای پزشکی اقلام تنظیم خانواده در شبکه بهداشت و درمان وابسته به وزارت بهداشت.

۳. بیمه

الف) بیمه زوجین نابارور (اولیه و ثانویه)،

ب) بیمه درمانی زنان باردار و کودکان فاقد بیمه،

۴. آموزش

الف) تسهیل در تحصیل مادران باردار و دارای فرزند (افزایش مرخصی تحصیلی، فراهم شدن امکان انتقال دانشجویی، امکان گذران واحدهای درسی به‌صورت مجازی)،

ب) تخفیف شهریه دانشجویان دختر دارای فرزند.

۵. استخدام و اشتغال

الف) افزایش مرخصی مادران باردار شاغل به ۹ ماه و اعطای مرخصی پدرا نه به مدت دو هفته،

ب) ممنوعیت اجبار به کار در شیفت شب برای مادران باردار و دارای فرزند شیرخوار،

ج) فراهم کردن امکان دورکاری، کار منعطف برای زنان شاغل دارای فرزند،

د) اصلاح نظام افزایش حقوق سالیانه شاغلان دولتی و غیردولتی مبتنی بر تأهل و داشتن فرزند.

۶. تسهیلات معیشتی و رفاهی

الف) اعطای وام تولد فرزند،

ب) افزایش وام خرید و جعاله مسکن،

ج) افزایش یارانه خانواده‌های دارای چند فرزند فاقد شغل،

د) اصلاح نحوه پرداخت مالیات بر حقوق با توجه به تأهل و تولد فرزند،

ر) تأسیس صندوق سرمایه‌گذاری آینده فرزندان،

ج) اعطای کارت مادرانه جهت تخفیف‌های خدماتی - رفاهی.

ج) نحوه ورود قانونگذار جهت تصویب طرح جمعیت به چه شکل باشد:

با توجه به سابقه بررسی طرح در دو مجلس نهم و دهم و عدم به سرانجام رسیدن آن و نظر به ضرورت تصویب طرح در راستای رفع نیازهای

مردم و مطالبات عمومی و حقوق عامه و با توجه به امکان وقوع بحران‌های اقتصادی - اجتماعی ناشی از تأخیر ورود قانونگذار به این مسئله، پیشنهاد می‌شود به منظور تسریع و تسهیل در تصویب طرح از ظرفیت اصل هشتادوپنجم قانون اساسی استفاده شود:

براساس اصل هشتادوپنجم قانون اساسی «سمت نمایندگی قائم به شخص است و قابل واگذاری به دیگری نیست. مجلس نمی‌تواند اختیار قانونگذاری را به شخص یا هیئتی واگذار کند، ولی در موارد ضروری می‌تواند اختیار وضع بعضی از قوانین را با رعایت اصل هفتادودوم قانون اساسی به کمیسیون‌های داخلی خود تفویض کند، در این صورت این قوانین در مدتی که مجلس تعیین می‌نماید به صورت آزمایشی اجرا می‌شود و تصویب نهایی آنها با مجلس خواهد بود». بررسی طرح در قالب اصل هشتادوپنجم قانون اساسی مزیت‌های زیر را به دنبال دارد:

- تسهیل و تسریع در تصویب،
- آزاد شدن وقت صحن علنی مجلس برای دیگر طرح‌های اولویت‌دار،
- شناسایی مشکلات اجرایی طرح در زمان اجرای آزمایشی و رفع آن در هنگام دائمی شدن آن،
- امکان تأمین تخصص بیشتر در بررسی مواد،
- کاهش امکان تغییر حداکثری مواد.

نتیجه‌گیری

با توجه به نکات فوق، به نظر می‌رسد تصویب طرح در قالب اصل هشتادوپنجم قانون اساسی مناسب‌تر از بررسی در صحن باشد، با این حال با توجه به لزوم مشارکت حداکثری کمیسیون‌ها به‌ویژه کمیسیون‌های فرهنگی، بهداشت و اجتماعی در این باره پیشنهاد می‌شود مجلس با پیشنهاد بررسی و تصویب طرح در قالب اصل هشتادوپنجم قانون اساسی موافقت و طرح مذکور جهت تصویب نهایی به کمیسیون مشترک و با تعیین سقف زمانی یک‌ماهه ارجاع شود.

